

UOT: 821.512.162(091)

Solmaz Həyatova*

MİKAYIL MÜŞFİQİN POEZİYA YARADICILIĞINA DAİR

Xülasə

Mikayıl Müşfiq XX əsr Azərbaycan poeziyasının yaradıcılarından biri kimi tanınır. Yaşadığı dövrdə, xüsusilə 1930-1937-ci illərdə bu istedadlı şairin şeirlərindən ən azı birini bilməyən bir oxucu tapmaq çətin olardı.

Süleyman Rüstəm, Rəsul Rza, Mirzə İbrahimov, Hüseyn Mehdi Seyidzadə, Nigar Rəfibəyli və başqa yazıçıların xatirələrinə nəzər salsaq, Mikayıl Müşfiqin dövrünün necə görkəmli şairi olduğunu görürük.

Açar sözlər: poeziya, təbiət, nadir istedad, şair, zamanə

ABOUT POETRY CREATIVITY OF MIKAYIL MUSHFIG

Summary

Mikayil Mushfig shone like a star in the sky of Azerbaijani poetry and is known as one of its founders. In the years of his life-activities, especially the 1930-1937s, it would be difficult to find such a reader who did not know at least one expert from the work of this rarely talented poet.

In the memoirs of writers such as Suleyman Rustam, Rasul Rza, Mirza Ibrahimov, Hussein Mehdi Seidzadeh, Nigar Rafibeyli and others, we can see, how respected poet was Mikail Mushfig in own era.

Key words: poetry, nature, rare talent, poet, era

О ПОЭТИЧЕСКОМ ТВОРЧЕСТВЕ МИКАИЛА МУШФИГА

Резюме

Микаил Мушфиг сиял как звезда в небе азербайджанской поэзии и известен как один из её основателей. В годы его жизнедеятельности, особенно 1930-1937-е годы, трудно было бы найти такого читателя, который не знал наизусть хотя бы один отрывок из стихов этого талантливого поэта.

В воспоминаниях таких писателей, как Сулейман Рустам, Расул Рза, Мирза Ибрагимов, Мехди Хусейн Сеидзаде, Нигар Рафибейли и др. можно увидеть, каким известным и уважаемым поэтом своей эпохи был Микаил Мушфиг.

Ключевые слова: поэзия, природа, редкий талант, поэт, эпоха

Giriş. Yeni dövr Azərbaycan ədəbiyyatının ən istedadlı və görkəmli nümayəndələrindən biri, XX əsrin yetişdirdiyi müqtədir şairlərimizdən birincisi Mikayıl Müşfiqdir. Varlığa, insanlara, həyatın hər sahəsində gedən dəyişikliklərə daxilən bağlı olan Müşfiq gələcəyə böyük ümidlə baxırdı, bu da onun romantik xəyalını qanadlandırır. Müşfiqdə romantik xəyalın uçuşu çox güclü idi. Müşfiqin romantikası, real aləmdə, maddi əsasdan məhrum olan romantika yox, varlığın öz bağrından qopan, oxucularına qol-qanad verən bir romantikadır.

* Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutu. Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru.

Böyük fitri istedad, coşqun ilham, böyük səmimiyyət, poeziyaya gerçək anlamda bütün varlığı ilə vurğun bir şəxsiyyət... Müşfiq haqqında düşünməyə, yaxud onun haqqında yazmağa başlamazdan öncə xəyalda bu keyfiyyətlər, bu misralar canlanır:

*Cahan fikrimizlə süslənəcəkdir,
Hər zaman nəğməmiz səslənəcəkdir.
Bu dünya mehriban qucağımızda,
Şən bir cocuq kimi bəslənəcəkdir.*

1937-ci ildə Azərbaycan Sovet Yazıçılarının III plenumunda öz çıxışının sonunda söylədiyi “Duyğu yarpaqları” silsiləsindən gətirdiyimiz bu rübai müəllifin – iyirmi doqquz yaşlı şairin coşqun ilhamı, zəngin xəyalı və sənətkarlıq qüdrəti haqqında oxuculara çox şey deyir.

Mikayıl Müşfiq Azərbaycan poeziyasının səmasında ulduz kimi parlamış, bu poeziyanın yaradıcılarından və banilərindən biri kimi şöhrət tapmışdır. Onun yaşayıb-yaratdığı illərdə, xüsusən 1930-1937-ci illərdə elə bir oxucu tapmaq olmazdı ki, bu coşqun təbiətli, nadir istedadlı şairdən bəzi parçaları əzbər bilməmiş olsun.

Şairin zəmanəsində çox tanınan, oxunan, pərəstiş edilən sənətkarlardan biri olduğunu biz onun qələm yoldaşları Süleyman Rüstəm, Rəsul Rza, Mirzə İbrahimov, Mir Hüseyn, Nigar Rəfibəyli və başqa yazıçı, şairlərin xatirələrində də görə bilirik.

Mirzə İbrahimov xatirətində yazır: “Müşfiq böyük istedad idi. On bir ildə o nə qədər gözəl şeir nümunələri yaratmışdır. Onda rahatlıq bilməyən, həyat eşqi ilə, sənət eşqi ilə çırpınan böyük bir ürək vardı. Hələ 30-cu illərdə Səməd Vurğun onun istedadına çox yüksək qiymət vermişdi. Bir dəfə yaradıcılıqda istedadın əhəmiyyətindən və bu münasibətlə Müşfiqdən danışarkən Səməd Vurğun özünəməxsus açıq ürəklə və yarızarafatla:

–Ayə, bilirsənmi, – dedi, – məndən sonra ən böyük istedad odur.

Mən də zarafatla dedim:

–Niyə səndən sonra, ay Səməd, bəlkə səndən əvvəl.

Səməd fikrə getdi:

–Ayə, düz deyirsən, əsl istedad odur – dedi [1, s.168].

Çox az davam edən yaradıcılığı ərzində şairin yazdıqlarını nəzərdən keçirərkən onun məhsuldarlığına, əməyə bağlılığına, əməksevərliyinə heyran qalmaya bilmərsən:

*Bu vəfasız ömür, bu coşqun sular
Gərək boş-boşuna axıb keçməsin!
Bu gözəl cahanı sanıb pəncərə,
Hər gələn sadəcə baxıb keçməsin!*

(“Mənim beşilliyim”)

Şair başqalarına tövsiyə etdiyi kimi özü də həyatdan sadəcə baxıb keçməmiş, gecəsini gündüzünə qatıb inadla çalışmış, özündən sonra bir nişanə qoyub getmişdir.

M.Müşfiqin ilk dövr şeirləri deyil, hətta 1930-cu illərdə yazdığı ideya-bədii cəhətdən günün tələblərinə tamamilə cavab verən əsərləri belə birtərəfli qiymətləndirilmiş, şairin cığırdaşlarından irəli getmədiyi fikri hakim olmuşdu. Onun gözəl, bu gün belə öz əhəmiyyətini itirməyən şeirlərindən ibarət olan “Günün səsləri” kitabının müqəddiməsində Mehdi Hüseyn yazır: “Müşfiq proletar şairi deyildir. O, heç bir zaman proletar şairi olmamışdır da! O, yalnız proletar şairi olmaq istəyən cığırdaş bir şairdir” [2, s.3].

Bu o illər idi ki, şair “Proletar sənəti” adlı şeirində yeni ədəbiyyatın ictimai həyatı “daha doğru, daha aydın, daha parlaq idrak edən bir sənət” olduğunu başa düşmüş, yaradıcılıq meydanında

S.Rüstəmi yarışa çağıraraq, dövrün tələblərinə cavab verən yeni-yeni əsərləri ilə diqqəti daha çox cəlb etmişdi:

*Dinlə, qəlbimdə Süleyman Rüstəm
Sənə dair kiçicik bir nəğməm,
Kiçicik – dağ kimi bir dalğam var,
Bir dənizdir ki o dalğam, çağlar...
Haydı, Rüstəm, çıxalım gəl yarışa,
Çıxalım mövzu üçün axtarışa!
Aləmə vəlvələ salmaq lazım,
Quruluş şairi olmaq lazım.
Çapar atlar kimi çapmaqda həyat,
Bizi keçməkdə bu dövrən, heyhat!
Yataraq uykuya dalsan bir də,
Bizi varlıq qoyacaqdır geridə [2, s.32].*

M.Müşfiq ədəbiyyata lirik bir şair kimi gəlmişdir. Sevgi-məhəbbət mövzusunda bir neçə şeir yazsa da o, siyasi lirik şeirləri ilə nəzəri daha çox cəlb edir.

Mikayıl Müşfiq siyasətçi deyildir. Lakin şeirlərində gizli siyasi məqamlar var idi.

*Kiçicik – dağ kimi bir dalğam var,
Bir dənizdir ki, o dalğam daim coşar.*

Bu kiçik parçada şairin həyata qarşı böyük bir etirazı var. O göstərir ki, bir gün gələr insanlar coşar, həyata olan münasibətlərə, yaşayış tərzinə öz münasibətlərini bildirərlər. Dənizdə dalğalar coşduğu kimi, insanlar da coşar, həyat həqiqətlərini tələb edərlər. Lakin bu siyasi hisslər sətiraltı deyilirdi. Bunu da hər adam başa düşə bilməzdi, öz fikirlərini şair belə yazır:

*Yataraq uykuya dalsam bir də
Bizi varlıq qoyacaqdır geridə.*

Həyatımız həmişə düşünən, yazmaq-yaratmaq xəyalı ilə məşğul olan şairə yeni-yeni mövzular vermiş və o, mövzu seçməkdə çətinlik çəkməmişdir. Klassik ədəbi irsə yüksək məhəbbətlə yanaşan, dünya ədəbiyyatının ən böyük sənət abidələrini nümunə kimi götürən şair yeni dövrün sənətkarını əsrlər boyu yaşaya bilən yüksək keyfiyyətli bədii əsərlər yazmağa çağırırdı. Şeirlərinin birində:

*Bəxtiyardır o şair ki,
Rübabında məhəbbətin mahnısını çağırır.
Sonra bütün gur səsilə
Gələcəyə bağırır.*

–deyə şair hər şeydən əvvəl gələcəkdə də yaşaya biləcək bu günün sənətindən danışır.

M.Müşfiq yaradıcılığında lirika çox qüvvətli və pafos onun epik planda yazılmış poemalarında da öz üstünlüyünü saxlayır. Şairin lirikasında nəzərə çarpan hiss, həyəcan, pafos qüvvətli xəyalla bağlıdır ki, bu da şeirlərə romantik bir xüsusiyyət verir. Lakin bu romantika real həyatla bağlıdır. Çünki şairin xəyalı nə qədər qanadlansa, nə qədər uzaqlara uçsa da real zəminə – həyatla bağlı olan şair real varlıqsız xəyalı da təsəvvür etmir.

M.Müşfiq yaradıcılığındakı qüvvətli romantika şeirin formasında da gözəlliyə səbəb olur. Forma gözəlliyi ilə nəzəri cəlb edən aşağıdakı misralarda şairin xəyalının qüdrətinə diqqət edək:

*Xoşladığım bir gecə, yerlər, göylər işıqlı,
Ay bir sərxoş göz kimi, ulduzlar yaraşıqlı.
Bunları seyr edərkən,
Bir az fikrə gedərkən
Fikrim, hissım, xəyalım o qədər yüksəldi ki,
Mənə öylə gəldi ki,
Bizlərdən əvvəl nə yer, nə göy, nə həyat olmuş,
Nə bu ucsuz-bucaqsız gözəl kainat olmuş... [3, s.11]*

Bu parçada qafiyələrin düzülüşü, söz və ifadələrin sıralanması, real həyatla bağlı olan duyğuların romantikcəsinə qanadlandırılması şeirə xüsusi gözəllik vermişdir.

Daima gözəlliyi sevmən, gözəllik duyğusu ilə yaşayan Müşfiqin poeziyasında qiymətli fikirlərə təsadüf etmək mümkündür.

*Xoşdur gözəl görüb bütün elliyi,
Çalışmaq, yaşamaq, sevmək, sevlmək.
Xoşdur xilqətdəki hər gözəlliyi,
Ürəkdən duyaraq anlaya bilmək!*

(“Gözəllik”)

Gözəlliyi duymaq üçün xalqın gözəllik duyğusu, estetik zövqünü gündən-günə inkişaf etdirmək gərəkdir. Bu da söz yox ki, həmişə, hər zaman sənət və sənətkarlarımız qarşısında yeni-yeni yaradıcılıq üföqləri açmış, açır və açacaqdır. Deməli, insanlıq yaşadıqca şeir və sənət də yaşayacaqdır. “Əbədiyyət nəğməsi” şeirində bu fikirlərin bədii təsvirini görmək olar.

Müşfiqin şeirsiz anları – özünün təbirincə desək “bədbəxt dəqiqələri” heç olmurdu, çünki şair şeirlə, musiqi ilə nəfəs alırdı. O, şeirlərinin birində əbəs yerə yazmamışdı:

*Yuxusuz bir beyin – susuz bir bulaq,
Çalğısız əyləncə, tüstüsüz ocaq [4, s.297].*

Müşfiqin şeir aləminə daxil olarkən, sanki misraların ritmini, musiqisini duyursan. Elə ona görə də Müşfiq nəğməkar şairdir, bu səbəbdən bəstəkarlarımız dönə-dönə Müşfiqin şeiriyət bulağına müraciət etmişlər. Görkəmli bəstəkar, professor, Xalq artisti Hacı Xanməmmədov (1918-2005) “Musiqi üçün yaranmış poeziya” adlı məqaləsində yazırdı: “Elə şairlər var ki, onların əsərlərini musiqi dilinə çox asan çevirmək olur. Çünki onların şeirləri musiqi kimi səslənir. Mikayıl Müşfiqin poeziyası mənə məhz belə təsir bağışlayır. Onun şeirlərinə musiqi bəstələyəndə böyük həzz alıram. Elə bil ki, şeirlərin hər biri melodiya ilə əkiz doğulmuşdur...” [5].

Belə şeirlərdən bir nümunə veririk:

*Ah, bu uzun sevda yolu
Vurulurmu başa, könül!
Nişan aldım, kaman atdım
Dəydi oxum daşa, könül! [4]*

(“Yaşa könül”)

və yaxud:

*Bilməm məni neçin atmış, unutmuş,
Cövrü cəfasına qurban olduğum?
Yoxsa özgəsinə üzünü tutmuş,
Yeni sevdasına qurban olduğum?*

(“Qurban olduğum”)

və sair.

Nəticə. Mikayıl Müşfiq bu gün də öz şeir və poemaları ilə oxucuların və dinləyicilərin, bizim hamımızın fikir və duyğularımızı şəfəq rəngləri ilə süsləyir, ürəyimizdə böyük iftixarla daşdığımız Müşfiq obrazına layiq ülvi sevgi duyğuları oyadır.

Müşfiqin məşhur “Əbədiyyət nəğməsi” şeirinin hər bəndinin sonunda təkrar olunan və təkcə bu şeirin deyil, şairin bütün yaradıcılığının leytmotivi olan belə bir şah misra vardır:

Kainat olduqca şeir olacaq!

Şairin özünəməxsus bir inamla söylədiyi bu gözəl sözlərinə biz də əlavə etmək istərdik:

Şeir yaşadıqca Müşfiq olacaq!

Bəli, Müşfiq şeiri də, özü də daim ürəklərdə, qəlblərdə, fikirlərdə yaşayacaq!

ƏDƏBİYYAT

1. İbrahimov M. “Şair dostum”. “Azərbaycan” jurnalı, 1959, № 4.
2. Müşfiq M. “Günün səsləri”. Bakı, Azərənəşr, 1932.
3. Xəndan C. Müşfiq M. Azərbaycan Universiteti nəşriyyatı. Bakı, 1956.
4. Müşfiq M. “Əsərləri”, 3 cildə, II cild, “Azadlıq dastanı poeması” (1936-cı ildə yazılıb). Tərtibçi Gülhüseyn Hüseynoğlu. Bakı, “Səda”, 2004.
5. Xanməmmədov H. Musiqi üçün yaranmış poeziya. Bakı, 23 yanvar 1969.